

CAPITOLUL 9

MANAGEMENTUL RISULUI BANCAR

9.1 Elemente conceptuale: riscul, definirea lui, categorii de riscuri

9.2 Identificarea riscurilor

9.3 Gestionarea riscurilor

9.1 Elemente conceptuale: riscul, definirea lui, categorii de riscuri

Piața financiară este extrem de volatilă datorită influenței unui număr mare de factori obiectivi și subiectivi. Din această cauză, în lupta lor pentru maximizarea profitului, instituțiile de credit se confruntă în permanență cu tot felul de riscuri.

În literatura juridică, se insistă asupra necesității delimitării situațiilor de risc de cele care intră în domeniul răspunderii contractuale; culpa exclude riscul care rămâne localizat în sfera evenimentelor aflate în afara posibilităților de influențare a partenerilor contractuali. Această accepțiune limitează deci sfera riscurilor la aceste evenimente, fenomene implacabile și exterioare tranzacției; ea nu include pierderile cauzate unui partener de conduita culpabilă a celuiilalt, în speță ceea ce este cunoscut sub denumirea de “risc de neplată” etc.

Ca urmare, în acest sens, riscurile reprezintă consecințele patrimoniale ale neexecutării sau executării tardive sau necorespunzătoare a unei obligații dintr-un contract comercial pentru care creditorul prejudiciat nu poate trage la răspundere pe debitor.

În general, *riscul* (industrial, comercial, bancar) poate fi definit ca fiind o întâmplare a cărei producere are o consecință nefavorabilă asupra subiectului/agentului economic. Riscul reprezintă posibilitatea de nerealizare a câștigului scontat sau de apariție a unei pierderi în tranzacțiile economice (de import, export, arbitraj etc.), ca urmare a producerii unor evenimente sau fenomene cu impact asupra afacerilor societății comerciale/operatorului.

Cele mai multe definiții date riscului și managementului riscului se bazează pe funcția clasică a banilor și anume aceea de intermediere în domeniul riscurilor financiare prin diviziunea lor. Din acest punct de vedere, este privită de obicei problema pierderilor neașteptate din activul băncilor, pierderi cauzate de piață, de riscurile de credit sau lichiditate.

Riscul poate avea o influență considerabilă asupra unei instituții de credit atât o influență care se resimte în pierderile directe înregistrate, cât și o influență a căror efecte se resimt asupra clienților, personalului, partenerilor de afaceri și chiar asupra autorității băncii.

Este important de știut că riscul este generat de un număr mare de operațiuni și proceduri. Din această cauză, cel puțin în domeniul financiar, riscul trebuie să fie considerat ca un complex de riscuri, în sensul că producerea unui risc poate conduce la cauzarea altor riscuri. Ca o consecință, aceste operațiuni și proceduri pot genera în permanență o expunere a riscului.

Riscurile bancare sunt acele riscuri cu care se confruntă băncile în realizarea operațiunilor curente și nu numai riscurile specifice activității bancare clasice.

În general, riscul bancar reprezintă gradul de pierdere suferit de o bancă în cazul în care cealaltă parte contractuală (clientul acesteia) falimentează fără să poată să-și achite obligațiile față de bancă.

Având în vedere experiența acumulată în desfășurarea activităților, băncile sunt de acord că cea mai importantă cauză a pierderilor, a constituit-o concentrarea excesivă a riscului asupra unui client, industrie sau sector economic, țară.

Pierderile înregistrate de bănci apar datorită împrumuturilor excesive acordate unor clienți sau datorită angajării excesive în activități speculative apărând din expunerea unor cursuri valutare ridicate sau stabilirea necorespunzătoare a scadenței și a ratei dobânzii, expuneri generate fie de decizii tehnice necorespunzătoare apărute în schimburile de pe piață sau rezultatele unei tehnici a conducerii bancare necorespunzătoare.

În aceste condiții de accentuare a instabilității, reacția băncii față de fenomenele conjuncturale trebuie să se manifeste, pe de o parte prin creșterea preocupărilor pentru studierea acestora și previzionarea evoluției variabilelor pieței și, pe de altă parte, prin așa numitul management al riscului.

Este obligatoriu ca strategia unei bănci care se respectă să includă programe și proceduri privind managementul riscurilor bancare în vederea minimizării probabilității ca riscurile să afecteze expunerea potențială a băncii. Cele trei obiective ale managementului bancar sunt: maximizarea profitabilității, minimizarea expunerii la risc și respectarea reglementărilor bancare. Nici unul dintre ele nu are o influență majoră, dar, sarcina managementului bancar constă în stabilirea obiectivului central pentru fiecare perioadă.

Băncile sunt supuse, de asemenea, tuturor riscurilor cu care se confruntă clienții lor, riscuri cum ar fi cele legate de compromiterea culturilor agricole, pagube produse de factorii de mediu sau pierderi rezultate în urma lansării unui nou produs cu costuri de producție foarte ridicate.

Cel mai important și persistent risc cu care se confruntă băncile este riscul de credit – riscul conform căruia clienții băncilor nu pot să-și onoreze obligațiile față de bancă. Riscul de credit poate apărea din operațiunile de creditare ale persoanelor fizice, societăților comerciale, băncilor și guvernelor, din derularea unor tranzacții pe piață care care nu sunt onorate la scadență etc.

Cele mai importante tipuri de riscuri¹ implicate în activitatea bancară sunt: riscul financiar, riscul de livrare și riscul de mediu.

Riscul financiar rezultă din orice tranzacție bancară, care este supusă unui potențial risc. Cele mai importante riscuri financiare sunt următoarele:

- **riscul de credit;**
- **riscul ratei dobânzii;**
- **riscul de lichiditate;**
- **riscul valutar;**
- **riscul de capital.**

Riscul de credit poate fi definit ca riscul care apare atunci când un client bancar, parte la contract, nu își va îndeplini obligațiile în conformitate cu termenele și condițiile contractului, în felul acesta deținătorul activelor suferind pierderi. Această pierdere poate fi rezultatul unui faliment, o schimbare temporară în condițiile de pe piață sau alți factori care pot afecta capacitatea de plată a împrumutatului.

Cel mai cunoscut exemplu de risc de credit îl reprezintă riscul că un client al băncii nu va putea rambursa un împrumut. Totuși este important de apreciat că expunerea creditului se întinde asupra unei mari varietăți de activități bancare, incluzând angajamentele și garanțiile, acceptarea, operațiuni de finanțare a comerțului internațional, plasamente și instrumente specifice activității de piață de capital cum ar fi valute, swaps-uri, obligațiuni, profituri etc.

¹ Hempel G.H., Coleman A.B. – *Bank Management*, New York, 1990

Riscul de credit poate, de asemenea, să apară din tranzacțiile înregistrate în afara bilanțului contabil. O bancă poate să garanteze performanțele unui client în baza unui contract contra unui comision, conducând la apariția riscului că banca poate să-și execute garanția la o dată mai târzie datorită faptului că clientul său nu a putut să-și onoreze obligațiile contractuale. Acest lucru conduce la apariția unei reclamații împotriva părții garantate pentru suma de bani plătită în baza garanției.

Riscul de credit poate îmbrăca forma riscului de livrare sau a riscului de decontare. În cazul în care o bancă cumpără titluri de valoare de la o parte terță sau atunci când aceasta transferă titluri de valoare în baza unui contract de cumpărare, apare riscul că cealaltă parte contractantă nu poate să livreze titlurile de valoare la data stabilită, lucru care expune banca la posibilitatea de a nu mai fi în măsură să replaseze titluri de valoare la același preț.

Ca o concluzie, se poate afirma că riscul creditului constă în:

- riscul insolvabilității debitorului, care poate aduce după sine o pierdere a sumei împrumutate;
- riscul imobilizării în cazul în care debitorul nu respectă angajamentul achitării la scadență.

Bancherii trebuie să evalueze riscul înaintea acordării facilităților de credit. Aceștia trebuie să fie preocupați în general, de riscul nerambursării și în special de posibilitatea ca clienții să nu poată să-și respecte obligațiile asumate față de bancă.

Băncile trebuie să fie, de asemenea, preocupate de garantarea și asocierea cu clientul de afaceri ca și de asigurarea îndrumării și avizării care sprijină un viitor sigur pentru afacere.

În cadrul băncilor sunt numite comitete de credit care în final își dau sau nu aprobarea cu privire la fiecare client de afacere.

Înainte de a preda lucrarea sa comitetului de credit, analistul de credite trebuie să evalueze costurile și beneficiile potențiale pentru toate cazurile analizate. **El trebuie să aibă în vedere:**

- recunoașterea și identificarea riscurilor legate de fiecare propunere;
- să facă o analiză a riscurilor în vederea reducerii lor;
- să aprobe sau să refuze propunerile clienților în cadrul unei structuri organizatorice de creditare.

Reducerea riscului presupune:

- ☐ realizarea unei baze informaționale eficiente;
- ☐ cunoașterea tuturor factorilor de decizie controlabili și necontrolabili, toate limitările și rezultatele posibile pentru orice linie de credit sau serviciu care ar putea fi acordat;
- ☐ întocmirea cu grijă a documentației de creditare pentru a asigura termenii și condițiile care sprijină poziția băncilor;
- ☐ asigurarea unor garanții corespunzătoare;
- ☐ asigurarea controlului calitativ și cantitativ al creditului, asigurând între altele ținerea evidenței și raportul dintre gradul de îndatorare și credit.

Utilizarea eficientă a analizei de risc dezvoltată anterior este esențială dacă se au în vedere și:

- riscurile macroeconomice;
- riscurile microeconomice, precum și riscurile ramurii industriale;
- portofoliul de risc pentru bancher;
- riscurile specifice agentului economic incluzând:
 - (a) riscul afacerii;
 - (b) riscul financiar.

Situațiile financiare ale agentului economic sunt publicate. Publicarea informațiilor asigură pentru bancă baza pentru analizarea intensivă a posibilităților de risc enumerate în lista pe care am amintit-o.

Riscul ratei dobânzii

Un obiectiv fundamental al băncii este acela de a împrumuta fonduri la o rată a dobânzii și de a le da cu împrumut cu o rată a dobânzii mai mare.

Riscul ratei dobânzii se referă la riscurile financiare cauzate de fluctuațiile ratei dobânzii, ceea ce afectează atât profitul obținut de către client, cât și starea de îndatorare față de bancă. O creștere majoră a ratei dobânzii poate crea o presiune financiară asupra activității clientului care nu va fi în stare să-și plătească sumele datorate.

Cei mai importanți factori care conduc la creșterea riscului ratei dobânzii sunt: volatilitatea ratelor dobânzii și neconcordanța dintre datele de stabilire a dobânzilor active și pasive.

Riscul de lichiditate

Lichiditatea reprezintă:

- capacitatea de a face față în orice moment unor angajamente financiare;
- capacitatea unor active disponibile de a fi transformate fără complicații în bani.

Lichiditatea unui agent economic, bănci etc. înseamnă posibilitatea acestuia de a „mobiliza” rapid activele de care dispune, adică de a le transforma în bani.

Se cunosc mai multe forme de lichiditate:

- ❑ **Lichiditate primară** (absolută, perfectă), aceea pe care o reprezintă banii însăși. Deci contul „Casa” dintr-un bilanț constituie o lichiditate primară.
- ❑ **Lichiditatea secundară** – este constituită din acele active care pot fi transformate oricând și fără dificultăți în bani, cum ar fi depunerile în cont la vedere sau pe termen scurt.
- ❑ **Lichiditatea terțiară** – care caracterizează acele active care, pentru a fi transformate în bani, necesită un timp mai îndelungat, eventual riscuri sau cheltuieli, cum ar fi:
 - ◆ depunerile la termen;
 - ◆ angajamentele din andosare;
 - ◆ titlurile de rentă;
 - ◆ obligațiunile pe termen lung.

Lichiditatea este cu atât mai bună cu cât ponderea lichidității primare este mai mare.

- ❑ **Lichiditatea medie**

$$L = \frac{A}{T}$$

în care:

L = lichiditate medie;

A = activele bancare;

T = totalul activelor bănești;

Lichiditatea medie poate accepta valori între 0 și 1. În cazul limită 0 (zero), totalul activelor ar consta numai din capital bănesc, în timp ce în cazul limită 1, totalitatea activelor ar consta numai din bani lichizi.

Banca testează lichiditatea unui agent economic atunci când îi acordă credite. Rezultatul testării este o indicație cu privire la capacitatea agentului economic de a face față angajamentelor curente:

disponibilități lichide + sume încasate + titluri credite negociabile pe piață
angajamente curente

Se consideră de cele mai multe ori că un raport de 1/1 este satisfăcător.

Riscul băncii apare datorită neconcordanței dintre activele și pasivele sale. În general, partea de active este mai mare (creditele) decât partea de pasive. Fenomenul este reprezentativ mai ales pentru activele și pasivele pe termen scurt.

Se urmărește reducerea riscului lichidității în special prin scăderea volumului creditelor acordate pe termen lung și prin creșterea depozitelor pe termen lung.

Pentru moment, la noi în țară riscul lichidității băncilor comerciale este atenuat datorită creditului de refinanțare acordat spre completarea resurselor proprii ale acestor bănci de către Banca Națională a României.

Riscul de lichiditate apare atunci când banca nu poate să-și achite obligațiile de plată scadente. Riscul apare datorită neconcordanței dintre elementele de activ și cele de pasiv din fluxul de numerar. Uneori, datorită mărimii resurselor sale, banca este chemată să primească împrumuturi pe termen scurt și să acorde împrumuturi pe termen lung. Acest lucru crește riscul ca deponenții să-și retragă fondurile de la bancă, iar banca să nu poată efectua rambursări decât dacă crește suplimentar costurile pentru depozite sau dacă își vinde forțat activele sau le vinde poate în pierdere. De aceea, este bine de menționat un aspect important și anume acela că deponenții pot să-și retragă banii atunci când doresc, pentru depozitele la vedere și la termenul stabilit, pentru depozitele la termen. Dacă o bancă nu poate să-și îndeplinească aceste obligații, încrederea clientului în bancă se diminuează sau se diminuează încrederea în întregul sistem bancar. În acest caz, clientul nu mai dorește să-și păstreze banii la bancă și pot astfel să apară retrageri masive de fonduri, ceea ce afectează negativ întreaga economie națională.

Cei mai importanți factori care determină creșterea riscului ratei de dobândă sunt: pierderea încrederii în bancă, în piață datorită dificultăților de obținere a veniturilor, dependența de piață; instabilitatea piețelor financiare etc.

De aceea, este necesară realizarea unei previziuni cât mai exacte a schimbărilor care pot apărea în nivelul și structura ratei dobânzii, acestea din urmă fiind corelate cu evoluția indicatorilor macroeconomici. Pentru perioada curentă și pentru viitorul apropiat, clienții băncilor sunt de acord că, în principal, riscul ratei dobânzii este asociat cu activitățile exprimate în moneda națională. Acest lucru se datorează faptului că rata dobânzii percepută la creditele acordate, precum și cea bonificată la depozitele constituite se modifică în mod continuu datorită fluctuațiilor de pe piață; excepție fac certificatele de depozit care au o dobândă fixă. Trebuie, de asemenea, să luăm în considerare tot timpul analiza structurii depozitelor și investițiilor, precum și evoluția acestora.

În general, se dorește minimizarea riscului ratei dobânzii în conformitate cu relația care există între dobânda calculată pentru elementele de activ și cea calculată pentru elementele de pasiv. Valoarea raportului dintre cele două dobânzi trebuie să fie cât mai aproape de 1, dacă este posibil.

Cei mai importanți factori care conduc la diminuarea riscului ratei dobânzii sunt: menținerea activelor lichide la un nivel înalt (de exemplu: numerarul, efecte de comerț profitabile care pot fi ușor transformate în bani); facilități de credit de la alte instituții; un împrumutător de ultimă instanță pentru a-i asigura pe deponenți (de exemplu, în România: Fondul de asigurare a depozitelor în sistem bancar); menținerea unei structuri potrivite a scadențelor între elementele de activ și de pasiv.

În România, managementul lichidității presupune echilibrarea fluxurilor de fonduri de-a lungul unor benzi de timp, astfel încât, în condiții normale, banca să aibă o poziție confortabilă în onorarea obligațiilor scadente. Interesul imediat se focalizează asupra situațiilor pe termen scurt, întrucât, pe măsură ce activele și obligațiile băncii se maturizează, ele sunt înlocuite, iar modelul fluxurilor angajate la distanțe mai mari în timp se reconstituie de câteva ori înainte de apropierea momentului de realizare efectivă.

Un principiu cardinal al managementului riscului de lichiditate constă în diversificarea sistemului de depozite din punct de vedere al numărului de clienți persoane juridice/persoane fizice, al distribuției geografice,

al tipurilor de conturi și instrumente, al spectrului de scadențe. Diversificarea asigură o mai bună stabilitate comportamentală și evită concentrarea ieșirilor de fonduri într-o anumită zi sau perioadă.

Completarea resurselor de finanțare prin atragerea de fonduri de pe piața monetară reprezintă o activitate normală a băncilor. Este obligatoriu, însă, ca fiecare să își evalueze cât mai realist capacitatea de a se împrumuta, stabilindu-și limite de expunere (în funcție de deficitul de cash flow) pe intervale cumulative de timp, de până la o lună. Băncile trebuie să întrețină o gamă largă de contrapartide în scopul diversificării dependențelor.

Interacțiunea riscului de lichiditate și solvabilitate conduce, de regulă, la producerea riscului sistemic, care definește, de fapt, „coșmarul colectiv” al piețelor financiare. Responsabilitatea pentru managementul riscului sistemic depășește competențele băncilor comerciale individuale, dar acestea au datoria de a-și minimiza propria vulnerabilitate, recurgând la tehnicile moderne și sigure de administrare a riscurilor de creditare și portofolii. Fiecare bancă trebuie să evite supraexpunerile la un anumit sector, inclusiv cel bancar, nemotivat, favorizat de reglementările privind ponderea activelor cu riscul.

Riscul valutar este legat de riscul dobânzii și de riscul de lichiditate. Acest tip de risc apare datorită neconcordanței dintre: valută, active și pasive. Astfel, valuta poate fluctua într-o direcție neașteptată sau mai ridicată decât se anticipase. Acest tip de risc este determinat de către operațiunea de schimb valutar care afectează situația clienților care obțin un credit în valută și care nu realizează exporturi sau acele încasări obținute din exporturi nu acoperă datoria contractată. Tranzacțiile afectate includ atât elemente din cadrul bilanțului (de exemplu: împrumuturi, depozite), cât și elemente din afara bilanțului (de exemplu, contracte valutare forward).

Principalii factori care duc la creșterea riscului valutar sunt: volatilitatea cursurilor de schimb valutar, poziția valutară deschisă etc.

Principalii factori care duc la reducerea riscului valutar sunt: limitarea poziției valutare; monitorizarea expunerii valutare; utilizarea tehnicilor de hedging (acoperire a riscurilor valutare).

Modalitățile de evitare a riscului valutar au fost dezvoltate pe piața derivatelor, prin utilizarea unor instrumente de hedging (de neutralizare, compensare a riscului).

Instrumentele derivate sunt din ce în ce mai mult utilizate pe piața valutară de către bănci.

Pentru acoperirea riscului valutar, sunt utilizate:

- contractele forward (contracte clasice la orice dată în viitor, orice valută, la un anumit termen);
- operațiuni swap – asigură infuzie de lichiditate în moneda necesară, acoperă poziția valutară.

În România, supravegherea riscului valutar² se realizează de către:

- a) Bănci;
- b) Banca Națională a României pe baza indicatorilor de poziție valutară raportați de către bănci.

În vederea limitării riscului valutar, băncile au următoarele *obligații*:

- a) să dispună de un sistem de evidență care să permită în permanență atât înregistrarea imediată a operațiunilor în devize și calcularea rezultatelor acestora, cât și determinarea pozițiilor valutare individuale ajustate și a poziției valutare totale;
- b) să dețină un sistem de supraveghere și de gestiune a riscului valutar pe bază de norme și proceduri interne, aprobate de consiliul de administrație al băncii;
- c) să dispună de un sistem de control permanent pentru verificarea respectării procedurilor interne, necesar în vederea îndeplinirii dispozițiilor precedente;
- d) să desemneze un conducător care să asigure coordonarea permanentă a activității valutare a băncii.

Riscul livrării³ include următoarele tipuri de riscuri: operațional, tehnologic, al produsului nou și strategic.

Riscul operațional reprezintă capacitatea băncii de a furniza servicii financiare în mod profitabil. Este importantă capacitatea de a furniza astfel de servicii, dar este important și controlul asociat acestora.

² Normele BNR nr. 4/2001 privind supravegherea pozițiilor valutare a băncilor, publicate în Monitorul Oficial al României, Part I, nr. 631/2001

³ Hempel G.H., Coleman A.B. – *Bank Management*, New York, 1990

Riscul tehnologic se referă la riscul care poate apărea atunci când un sistem de livrare poate să devină ineficient datorită altor sisteme noi de livrare.

Riscul produsului nou reprezintă pericolul asociat cu introducerea de noi produse și servicii bancare. Introducerea unor produse și servicii noi crează de cele mai multe ori probleme mari datorită cerințelor mici pentru noile produse sau a costurilor mai mari decât cele anticipate sau datorită proastei administrări a procesului de lansare a produsului nou.

Riscul strategic se referă la capacitatea unei bănci de a alege zone geografice și ale produselor care pot fi profitabile pentru aceasta în contextul unui viitor mediu complex⁴.

Riscurile de mediu includ următoarele riscuri: al defalcării, economic, al competitivității, de reglementare.

Riscul defalcării este riscul de furt sau de fraudă cauzat de către personalul băncii.

Riscul economic este asociat cu factorii economici naționali și regionali care pot afecta performanțele unei bănci.

Riscul competitivității apare datorită faptului că tot mai multe companii financiare și nefinanciare pot oferi cele mai multe produse și servicii bancare.

Alți autori britanici împart principalele riscuri în două mari categorii de riscuri, și anume: **riscurile piețelor de produse** și **riscul piețelor de capital** (vezi Figurile nr. 1 și 2).

Riscul de produs

Acesta se referă la marele risc ca produsele oferite de către o instituție financiară să se uzeze și să devină necompetitive. Un astfel de risc poate fi întâlnit la ATM-uri. O bancă poate să investească și să-și dezvolte o rețea de ATM-uri la un moment dat, care este competitivă. În paralel, furnizorii de ATM-uri își dezvoltă propriile produse pe care le oferă altor clienți. Produsele oferite se dovedesc a fi superioare tehnologiei băncii, astfel că investiția ei poate deveni pierdere.

⁴ Hempel G.H., Coleman A.B. – *Bank Management*, New York, 1990

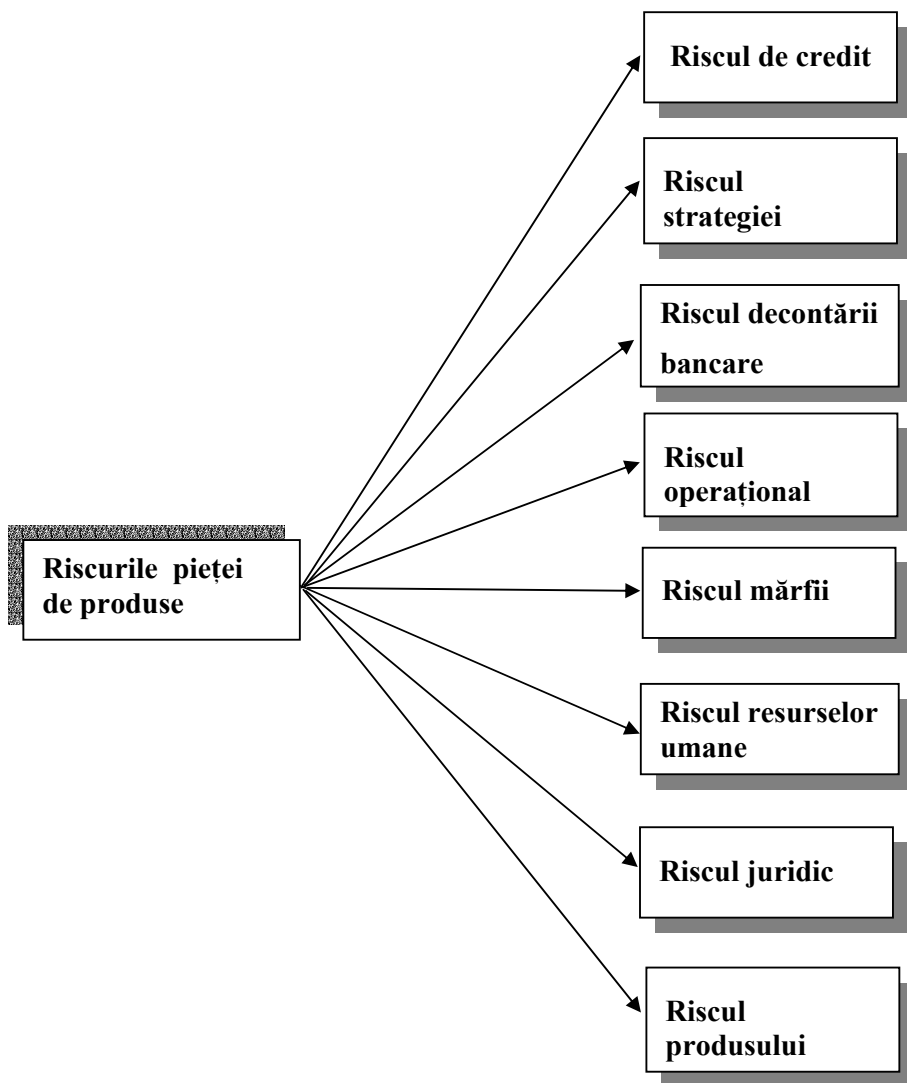

Figura nr. 1 Riscul pieței de produse

Sursa: Aspinwall, R.C., Eisenbeis, R.A – *Handbook for Banking Strategy*, John Wiley and Sons, Inc. 1995

Riscul strategiei (riscul tranzacției)

Este riscul care apare datorită competiției. Un exemplu de astfel de risc ar putea fi reprezentat de următoarea situație: dispariția relativă a pieței tradiționale a creditelor mari și risc mic pentru companii și înlocuirea acestora cu efectele de comerț.

Un alt exemplu de risc al strategiei este acela în care o bancă nu este pregătită sau nu este în stare să fie competitivă într-o nouă activitate. De exemplu, în activitatea de emisie a cardurilor, unele bănci au întârziat acest proces și din această cauză nu au putut câștiga un avantaj competitiv în acest domeniu. Această atitudine conservatoare de așteptare ca piața însăși să se dezvolte în acest sens reprezintă un risc.

Riscul decontării bancare

Instituțiile financiare, ca centre de profit, funcționează în conformitate cu licențele emise, licențe care pot fi revocate, iar acest lucru poate conduce la pierderea unor investiții importante. În România, Banca Națională a României a retras autorizația de funcționare de la câteva bănci care, deși, erau neoperabile, angajau investiții importante în momentul retragerii autorizației. Un alt risc de decontare ar putea fi cel generat de retragerea autorizației de dealer pentru participarea pe piața valutară a unor bănci persoane juridice române și sucursale de bănci străine.

Riscul de decontare poate fi întâlnit și atunci când o bancă specializată într-un anumit domeniu devine o bancă universală și, în acest fel, ea intră în competiție cu alte bănci care operează în același domeniu.

Riscul mărfii

Prețurile mărfurilor pot afecta băncile și pe ceilalți creditori și, în același timp, pot avea un impact general asupra economiilor și debitorilor. De exemplu, creșterea prețului la energie poate influența inflația, contribuind la creșterea ratelor de dobândă care se bazează pe o rată fixă de dobândă. De asemenea, creșterea prețului la petrol poate să ducă la obținerea unor rezultate diferite în unele companii.

Riscul resurselor umane

Este un risc subtil care poate fi măsurat foarte greu. Acest tip de risc rezultă din politica de personal dusă: recrutare, perfecționare, motivarea și menținerea specialiștilor.

Dacă un specialist părăsește instituția, întreaga activitate este compromisă. Protecția împotriva acestui risc presupune plata mai multor angajați pentru a asigura cunoștințele și experiența angajatului care vrea să plece.

Un risc similar îl constituie proasta motivație a angajaților. În anumite condiții, acest tip de risc poate avea rezultate semnificative. Acestea se referă la lipsa stimulentei sau aplicarea necorespunzătoare a acestor stimulente.

Riscul legal

Acest risc îmbracă două forme, și anume:

- responsabilitatea creditorilor atunci când debitorii au pretenția că falimentul lor a fost cauzat de faptul că banca a promis că nu va retrage creditul sau că va acorda credite suplimentare;
- litigii legate de deșeuri toxice depozitate pe terenul deposedat, care inițial a stat la baza acordării de credite ca garanție. După deposedarea acestui teren, prin efectul legii, trebuie făcute cheltuieli mai mari decât valoarea lui, pentru a realiza neutralizarea efectului radioactivității sau chiar interdicția de înstrăinare sau folosire a acestuia.

Sunt măsuri imprevizibile care sunt greu de estimat, ele trebuind să fie luate în considerare de instituțiile financiare, întrucât pot ajunge la valori mari.

Piețele de capital și riscurile aferente lor au impact asupra tuturor societăților comerciale dar, în special, asupra instituțiilor financiare, unde este foarte greu să faci o diferențiere clară între piața de produs și piața de capital.

De exemplu, riscul de rată de dobândă pentru creditele cu dobândă fixă este încadrat ca risc de piață de capital; în același timp riscul de rată de dobândă pentru creditele cu dobândă fixă poate determina falimentul unui debitor mai mic și, în felul acesta, riscul de rată de dobândă devine un risc de credit care este, de fapt, un risc al pieței de produs.

Băncile furnizează servicii și produse financiare industriei și consumatorilor. Serviciile financiare implică riscurile lor proprii, riscuri specifice pieței de capital pe care funcționează. Din punctul de vedere al pieței de capital există următoarele tipuri de risce:

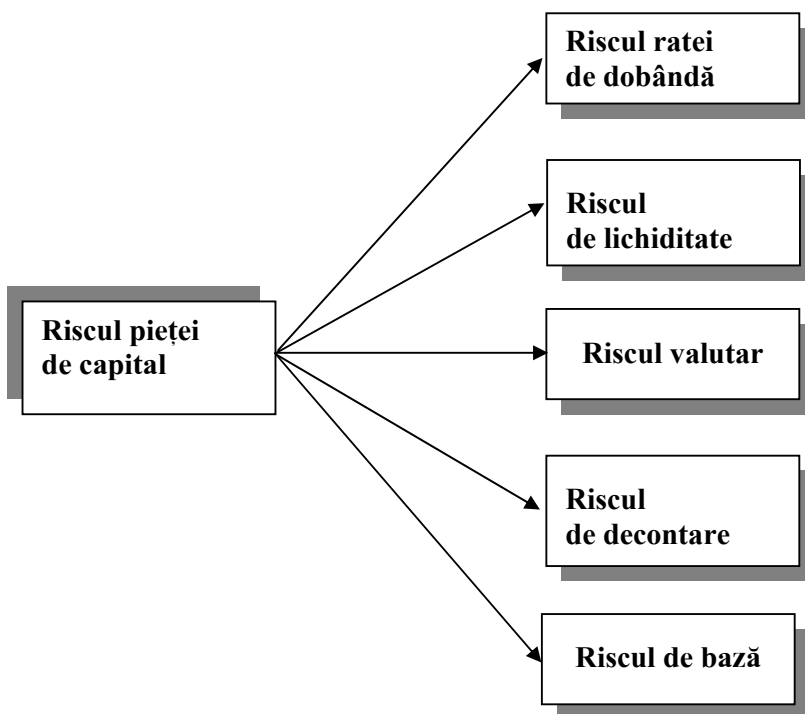

Figura nr. 2 Riscul pieței de capital

Sursa: Aspinwall, R.C., Eisenbeis, R.A –*Handbook for Banking Strategy*, John Wiley and Sons, Inc. 1985

Riscul de decontare

Acest tip de risc reprezintă un risc de eroare care îi implică pe competitorii băncii. Acest lucru se referă la transferul de bani efectuat între băncile naționale și cele internaționale. Acest risc se poate evita prin utilizarea unei tehnologii sofisticate pentru efectuarea plății. Astfel, numai o singură plată se poate efectua până la sfârșitul zilei, în loc de mai multe plăți.

9.2 Identificarea riscurilor

În activitatea de conducere și supraveghere a riscului bancar, în literatura de specialitate se recomandă folosirea unei metodologii care include mai multe etape, respectiv indentificarea, asumarea și transferul riscului.

Unele riscuri sunt evidente pentru oricine, altele nu pot fi identificate, indiferent de măsurile de precauție luate, până la declanșarea lor și provocarea de pierderi în activitățile respective. În aceste condiții, se recomandă o maximă atenție pentru identificarea oricărui risc posibil, în vederea limitării la maximum a riscurilor neidentificate.

Munca de identificare a riscurilor devine foarte importantă într-o societate bancară, în sensul că aceasta trebuie să pornească de la principalele sale linii de activitate, respectiv de la strategia pe care o va adopta.

Identificarea riscurilor și apoi analiza lor devin o doctrină importantă și absolut necesară o dată cu schimbările ce apar în activitatea băncii și riscurile rezultate. Astfel, orice nou produs sau serviciu presupune și o nouă procedură în depistarea și anticiparea noilor riscuri accidentale, pentru a se obține cele mai bune metode de tratare a acestora.

Identificarea riscurilor, precum și localizarea lor constituie prima etapă de gestionare globală a riscurilor, în cadrul ei trebuind determinate riscurile asociate fiecărui tip de produs și serviciu bancar. Odată indentificate riscurile asociate, este necesară elaborarea unor scenarii posibile pentru a putea determina frecvența și amplitudinea fiecărui tip de risc asociat. După ce riscurile au fost identificate pe fiecare tip de produs și serviciu bancar, este necesară schițarea unei imagini agregate a influenței factorilor de risc.

Metodologiile de identificare a riscurilor, precum și de evaluare a lor pot să asigure o estimare efectivă, eficientă, a profilului de risc pentru toate unitățile societății bancare, precum și pe ansamblul său.

După indentificarea riscurilor și localizarea lor, procesul continuă cu analiza obiectivă, care nu se întrerupe niciodată, aceasta constituind obiectul capitolului specific analizei de risc.

Pentru a stabili departamentele dintr-o bancă responsabile de expunerea la risc și care au sarcina de a face analiza tipurilor de risc, precum și a modului lor de tratare, sunt utilizate raportul de gestiune anual, diverse raportări contabile, organigrama băncii, toate acestea corelate.

Importante pentru depistarea riscurilor chiar înainte ca acestea să devină o realitate sunt comunicațiile permanente și deschise dintre compartimentele băncii, acest fapt oferind posibilitatea controlării riscului din momentul apariției și momentul descoperirii acestuia, prin analiza înregistrărilor financiare și contabile. Analiza înregistrării lor financiare și contabile poate să conducă la descoperirea riscului după apariția sa.

Controlul și eliminarea riscului reprezintă a **doua etapă** a metodei de conducere și supraveghere a riscurilor. Obiectul acesteia este acela de a minimiza cheltuielile asociate fiecărui tip de risc identificat pe produse și servicii bancare.

De obicei, cel mai potrivit moment pentru declanșarea controlului riscului este cel în care o acțiune se lansează și deci în care, prin prevederi de contract, se încearcă să fie stăpânit riscul.

În plus, controlul riscului constituie o sarcină permanentă și individuală ce se exercită în interiorul fiecărei bănci, acesta se asigură și de banca centrală, și în primul, și în al doilea caz, prin departamente specializate și de supraveghere.

Managerii bancari trebuie să determine care sunt principalele tipuri de activități de control pe fiecare tip de risc în parte, cunoscând caracteristica și evoluția probabilă a acestora. De exemplu, pentru a controla riscul de piață (riscul ratelor dobânzilor, cel valutar etc.), o societate bancară sau pentru diversificarea portofoliului.

O altă problemă care se ridică este cea de asumare a riscurilor de către bancheri. Aceștia sunt familiarizați cu asumarea riscurilor în activitatea zilnică, dar ei sunt reticenti în asumarea totală sau parțială a riscurilor accidentale.

De aceea, când vorbim de asumarea riscurilor, ne gândim la o asumare conștientă. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că ne putem întâlni și cu o asumare inconștientă a riscului, ceea ce înseamnă neluarea la cunoștință a riscului posibil.

O altă problemă abordată ar fi acțiunea de diminuare a riscurilor, evitarea lor, precum și influența factorilor de risc. Acțiunea adversă a unui factor de risc poate fi diminuată și/sau, în unele cazuri, evitată, prin cunoașterea și îndepărtarea cauzei care îl produce. În acest scop, este necesară reproiectarea activităților și a fluxurilor de operații. În prezent, unele instituții de credit au adoptat o serie de soluții radicale, mergând chiar până la a renunța la unele produse/servicii neprofitabile sau generatoare de risc.

Există multe cazuri în care o serie de produse și servicii bancare au fost preluate de alte instituții și companii (de exemplu: operațiunile cu carduri efectuate de către marile magazine, o serie de plasamente făcute de către fondurile mutuale, fondurile de pensii, creditele acordate pentru studii de către o serie de fundații, universități sau firme), băncile profitabile, dar în același timp riscante, cum ar fi, de exemplu, extinderea și diversificarea operațiunilor speculative pe piața internațională.

Diminuarea influenței factorilor de risc și/sau evitarea acestora trebuie să aibă un efect benefic asupra costurilor totale ale băncii.

Ultima etapă a activității de conducere și supraveghere a riscului bancar o constituie *transferul riscului*. În practica băncilor, există sistemul de transferare a riscului prin utilizarea instrumentelor derivate, precum și prin sistemul asigurărilor, polița de asigurare fiind considerată ca un mijloc de transferare a riscului.

Divizarea și transferul riscului se pot realiza și prin constituirea de consorții între mai multe bănci. Din punctul de vedere al evitării concentrării riscului, cu cât banca are mai mulți codebitori pentru aceeași creanță, cu atât scade importanța insolvabilității unuia dintre ei. Pe de altă parte, prin reglementări proprii sau ale băncilor centrale, concentrarea riscului este evitată și prin limita impusă în acordarea de împrumuturi unuia și aceluiași debitor.

Identificarea riscului presupune și o bună pregătire a celor care lucrează în toate departamentele băncii, atât pentru a cunoaște condițiile, evenimentele, stările care pot conduce la apariția unor riscuri specifice, cât și metodele și tehnicile specifice pentru identificarea și monitorizarea fiecărui tip de risc.

Cunoașterea tuturor evenimentelor precedente din propria bancă sau alte bănci, care au condus la apariția unor riscuri cu repercusiuni grave asupra băncii, în general, sau asupra unor activități și servicii bancare, depinde așadar în exclusivitate de managementul fiecăreia.

9.3 Gestionarea riscurilor

La ora actuală, nu există un sistem unitar de management al riscului. Prin natura lor, băncile își obțin, adesea, profitul din desfășurarea activității în anumite segmente ale pieței. Capacitatea băncii de a se proteja împotriva riscurilor excesive depinde de:

- mărimea capitalului;
- calitatea managementului său bancar;
- expertizele sale tehnice;
- experiența personalului în segmentul de piață respectiv;

În mod deosebit, banca trebuie să aibă un sistem propriu de monitorizare și control al riscului.

În general, prudența băncii împotriva riscurilor poate fi efectuată prin:

- managementul bancar care trebuie să fie conștient de riscurile din afacerile băncii și să fie capabil să măsoare, monitorizeze și controleze astfel de riscuri;
- banca care trebuie să aibă politici clare, precum și procedee de măsurare și control al riscurilor;
- managementul bancar care trebuie să aibă stabilite limitele interne ale riscului;
- întocmirea de rapoarte periodice care trebuie analizate și verificate de controlul intern al băncii și de cenzorii acestora.

Ca urmare a incertitudinilor provocate de criza din 1975, a apărut necesitatea elaborării unor reguli de gestionare bancară și întărirea securității clienților.

Aceste reguli sunt exprimate prin indicii „Ratios Cooke”.

Indicii se referă la lichiditatea și solvabilitatea băncilor. Exemplificăm:

$$\text{Indice de acoperire a riscurilor} = \frac{\text{fonduri proprii}}{\text{total angajamente}} = 8\%$$

$$\text{Indice de împărțire a riscurilor} = \frac{\text{riscul aferent unui singur client}}{\text{fonduri proprii nete}} = 40\%$$

$$\text{Indice de lichiditate} = \frac{\text{fonduri proprii} + \text{resurse} > 5 \text{ ani}}{\text{folosințe} > 5 \text{ ani}} = 60\%$$

Băncile trebuie să dețină propriul lor sistem de monitorizare și control al riscurilor. În general, măsurile de prudență bancară utilizate de Banca Națională a României sunt cele prevăzute de Legea nr. 58/1998 – Legea bancară (acest subiect se va trata mai amplu în Capitolul nr. 10).

Teste

1. Definiți riscurile bancare.
2. Ce reprezintă riscul financiar?
3. Enumerați cel puțin trei riscuri financiare și apoi, explicați-le.
4. Ce reprezintă riscul ratei de dobândă?
5. Ce reprezintă riscul de lichiditate?
6. Ce este riscul valutar?
7. Enumerați principalele riscuri de livrare.
8. Enumerați principalele riscuri de mediu.
9. Cum își administrează o bancă toate riscurile?
10. Cum explicați riscul legal?
11. Ce este riscul mărfii?
12. Explicați riscul de decontare bancară.
13. Definiți lichiditatea și enumerați principalele forme ale acesteia.
14. Enumerați principalele etape de identificare a riscurilor bancare.